

Overgenomen uit *Begijnhofkrant* 53 (2016) 1

Begijnen in de literatuur

Hugo Vanden Bossche

Drie jaar na het overlijden van een van de eerste ‘begijnen’ uit de geschiedenis, Maria van Nijvel/Oignies (†1213), schrijft haar grote bewonderaar, Jacques van Vitry, haar biografie: *Het leven van Maria van Oignies (Vita B. Mariae Oigniacensis)*. Dit is de eerste middeleeuwse geestelijke levensbeschrijving ter ere van een lekenvrouw van gewone komaf. Deze *vita* werd geschreven met het oog op haar heiligverklaring, die er nooit kwam – daarvoor moest men toen bijna van koninklijken bloede zijn – maar zij werd wel door Jacques van Vitry, haar tijdgenoten, de reguliere kanunniken van Oignies en zeker door de cisterciënzers als een heilige vereerd (zie blz. 2 e.v.).

De *vita* van Maria stond model voor een reeks levensbeschrijvingen van vrome vrouwen die in de 13de eeuw als ‘ongebonden begijnen’ leefden. Een aantal van hen trad na een korte of langere periode als begijn geleefd te hebben in een klooster van de cisterciënzערinnen in. Er zijn onder meer *vitae* geschreven door bewonderaars van de weduwe Odilia van Luik, Ivetta van Hoei en de Ida’s van Gorsleeuw, Nijvel en Leuven. Binnen de lectuur van de begijnen hebben deze *vitae* in de 13de en 14de eeuw waarschijnlijk een belangrijke plaats ingenomen. Dat we in de boekencollectie van het begijnhof van Turnhout¹ geen enkel exemplaar van de 42 Latijnse of 14 ‘middeleeuwse volkstalige’ handschriften van de *vita* van Maria van Oignies hebben teruggevonden, is normaal: het Sint-Catharinabegijnhof (de Heilige Catharina was waarschijnlijk de eerste patrones) ontstond pas in 14de eeuw en het oudste boek uit de collectie werd in 1539 gedrukt (zie blz. 20). De belangrijkste reden is echter dat Maria van Oignies vrij snel voor de latere in begijnhoven wonende begijnen een illustere onbekende was.

Ook toen in de 16de en 17de eeuw (vooral) de uit rijke patriciërsfamilies afkomstige Brusselse begijnen op zoek gingen naar een stichteres en patrones van de begijnhoven, kwam de gelukzalige Maria van Oignies niet aan bod. Ofwel kenden deze begijnen haar niet, ofwel was Maria te min, omdat ze nooit officieel heilig verklaard werd. Er werd toen voor de Heilige Begga van Andenne gekozen, die ca. 480 jaar voordat er van protobegijnen sprake was, op 17 december 693 overleed.² De begijnen hadden gehoopt dat de Heilige Begga door de kerkelijke overheid zou worden aanvaard als hun stichteres, maar officieel hebben ze haar alleen als patrones mogen vereren. Zoals echter blijkt uit testamenten en later ook uit de teksten op doodsprentjes, hebben onder meer de Turnhoutse begijnen officieus de Heilige Begga als stichteres aanvaard.

In de boekencollectie, ons nagelaten door onder meer pastoor Mermans, de latere begijnenpastoors en de begijnen, zijn (nog) vier boeken over de Heilige Begga aanwezig. Deze boekencollectie wordt in het volgende nummer van de *Begijnhofkrant* besproken. In het boek, *by een vergadert door eenen onbekenden Dienaer Gods* (inventaris nr. B17101, gedrukt in 1712), worden de levens *der Salige Godtsvruchtige en Lof-weerdige Beggyntjes* in de

begijnhoven van de Lage Landen beschreven. Deze verhalen geven aan dat heel wat begijnen uit de 14de tot de 17de eeuw een ascetisch leven leidden en een mystieke traditie die met Maria van Oignies begonnen was, in zekere mate voortzetten. Een van de verhalen vinden we terug in een boekje, gedrukt in 1875, met als titel *Levensschets van het godvruchtige begijntje Joanna Dedemaecker gestorven te Aelst in 1631* (inventaris nr. B18128). Er staat in vermeld ‘voor Mr. Pastoor’. Wilden de Turnhoutse begijnen de pastoor ervan overtuigen dat er ook begijnen waren die godvruchtig leefden?

In de 19de en het begin van de 20ste eeuw wordt anders over de begijnen en begijnhoven geschreven. De Belgische Franstalige romanschrijver Camille Lemonnier lijkt bij zijn bezoeken aan onder meer de begijnhoven van Gent, Mechelen en het toen pas ingehuldigde Sint-Elisabethbegijnhof van Sint-Amandsberg niet veel meer te hebben teruggevonden van de begijnenmystiek. In zijn boek *L'Hystérique* schrijft hij: “*Het vlees en hart tot rust gebracht, genieten ze van een onthechting die verre van volmaakt is en, na lange tijd te hebben verbleven tussen klooster en wereld, als ingedommeld door de gelukzaligheid van een leven dat tegelijk vrij en gebonden is [...], verhuizen ze naar het hiernamaals, overgaand van een tijdelijke slaap in een slaap zonder einde.*”³

In de poëtische novelle *De zeer schone uren van Juffrouw Symforosa, begijntjen* die Felix Timmermans in 1917 schreef, toont hij ons wat de diepere zin van het leven van de begijnen was, namelijk geluk vinden in het geluk van andere mensen.⁴ Maar het vreedzame bestaan van juffrouw Symforosa heeft nog weinig gemeen met het leven van de protobegijnen die aan het begin van de begijnenbeweging stonden.

Op het ogenblik dat Timmermans zijn meesterlijke novelle schreef, precies een eeuw geleden, daalde het aantal intredingen in de nog bestaande Vlaamse begijnhoven dramatisch.² Bij zijn bezoek aan het Brugse begijnhof moet ook Georges Rodenbach zich gerealiseerd hebben dat de begijnenbeweging stilaan naar haar einde sukkelde. In *Le Musée des Béguines* schrijft hij (vrij vertaald): “*Er zijn nog altijd een paar van die oude, verschrompelde bladeren die zich vastklampen aan de populieren langs de kanalen en de indruk wekken dat het nog geen november is...*” Om meer te weten te komen over Georges Rodenbach en zijn fascinatie voor de begijnenwereld, verwijs ik u graag naar de teksten van Mieke Felix in deze *Begijnhofkrant*.

Bronnen

1. Vanden Bossche H., Tops B. (2016) *Inventaris van de boekencollectie van het begijnhof van Turnhout*, De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout vzw, <http://www.stadsarchiefturnhout.be/inventaris-boeken-begijnhof-finaal-pdfpdf>
2. Vanden Bossche H. (2013) *Begijnen, begijnhoven en het begijnhof van Turnhout*, De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout/Brepols Publishers, Turnhout, pp. 31-34, 41
3. Vanden Bossche H. (2014) *Begijnen vastgelegd in woord en beeld*, *Begijnhofkrant* 44, p. 7-8

4. Stouthuysen R. (2009) *Binnenleiding, De zeer schone uren van Juffrouw Symforosa*, Felix Timmermans, With an English translation by Eleanor Roach, Brepols Publishers, Turnhout & De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout vzw, p. 1